

Recenseren*

Heeft de recensent van literaire werken op dit moment enige waarde voor de schrijver, het publiek, voor de recensent zelf en voor de literatuur? Als dit het geval is, wat is dan die waarde en als dit niet zo is, hoe zou zijn functie dan in gunstige zin veranderd kunnen worden, zodat alle partijen er profijt van hebben? [...]

Voordat de eerste recensies verschenen, met de opkomst van de krant, werd kritiek alleen mondeling geuit – door het publiek in het theater, door collega-schrijvers in de kroeg en in de privé-sfeer van de schrijver. De eerste gedrukte recensies – vermoedelijk in een ruwe, primitieve vorm – verschenen in de zeventiende eeuw. In de achttiende eeuw weerklinkt eerst recht het jowen en schreeuwen van de recensent en zijn slachtoffers. Tegen het einde van die eeuw verandert er echter iets: het verschijnsel splitst zich op in critici en recensenten. De criticus houdt zich bezig met het verleden en met principes, de recensent keurt de nieuwe boeken die van de pers rollen. In de loop van de negentiende eeuw worden deze functies steeds duidelijker afgebakend. Er waren critici – zij namen de tijd en de ruimte –, en dan had je de ‘onverantwoordelijke’ en overwegend anonieme recensenten die minder tijd en minder ruimte hadden en wier ingewikkelde taak het was om het publiek te informeren, daarnaast het boek te bekritisieren en er tegelijkertijd ruchtbaarheid aan te geven. [...]

Het is de moeite waard even stil te staan bij enkele gevolgen van de recensie die zich in die tijd al manifesteren maar waarvan het moeilijk is er de vinger op te leggen: het effect van de recensie op de verkoop van boeken en op de gevoelens van de schrijver. Het lijkt geen twijfel dat recensies de verkoopcijfers sterk beïnvloedden. De schrijver Thackeray bijvoorbeeld zei ooit dat de recensie in *The Times* van zijn roman *Esmond* ‘de verkoop totaal deed stagneren’. Recensies hadden ook een immens maar minder aanwijsbaar effect op de gevoelens van auteurs. [...] De dichter Tennyson bracht niet alleen wijzigingen aan in zijn werk naar aanleiding van recensies maar overwoog zelfs emigratie. Dickens noemde de recensenten van de zondagskranten ‘luizen – verdorven schepselen die de vorm van een mens hebben aangenomen, maar met het hart van een duivel’. Zelfs het genie Dickens, met al zijn indrukwekkende vitaliteit, kan niet om hen heen en moet zichzelf tot de orde roepen en zijn woede bedwingen om ‘te overwinnen door onverschillig te zijn en ze uit te dagen toch vooral door te gaan met hun gefluit’. [...]

Dickens noemde de recensenten van de zondagskranten ‘luizen – verdorven schepselen die de vorm van een mens hebben aangenomen, maar met het hart van een duivel’

* *Reviewing*, een essay van de schrijfster en recensente Virginia Woolf (1882-1941), verscheen in november 1939 als Hogarth Press Sixpenny Pamphlet en werd in 1950 opgenomen in *The Captain's Death Bed and Other Essays*, ook uitgegeven door Hogarth Press.

Aan het eind van de negentiende eeuw doet zich weer een verandering voor. Recensies worden korter, ze moeten sneller geschreven worden en er verschijnen er onnoemelijk veel meer van. [...Daardoor] nam de waarde ervan voor alle betrokkenen steeds meer af, totdat deze – is dit te veel gezegd? – tot niets was gereduceerd. Laten we hier eens bij stilstaan. De betrokkenen zijn de auteur, de lezer en de uitgever. De eerste vraag is hoe de genoemde ontwikkeling de auteur heeft beïnvloed – hoe het komt dat de recensie voor de schrijver geen enkele waarde meer heeft. Laten we er kortheidshalve van uitgaan dat de belangrijkste betekenis van de recensie voor de auteur was dat deze zijn schrijverschap beïnvloedde. Hij kreeg een deskundige mening over zijn werk en dit stelde hem grofweg in staat te bepalen in hoeverre hij al of niet geslaagd was als kunstenaar. Dit aspect is geheel tenietgedaan door het veelvoud van recensies. Kreeg hij in de negentiende eeuw misschien zes recensies, nu zijn het er zestig, en dat leidt ertoe dat de auteur moet concluderen dat er geen eenduidige ‘mening’ over zijn werk bestaat. Er zijn evenveel meningen als er recensenten zijn. Uiteindelijk heeft de recensie voor hem alleen nog maar waarde vanwege de uitwerking ervan op zijn reputatie en zijn verkoopcijfers.

Dezelfde aspecten hebben de waarde van de recensie ook voor de lezer doen afnemen. De lezer wil graag van de recensent weten of een gedicht of roman goed is of slecht, zodat hij kan besluiten het boek al of niet te kopen. Zestig recensenten verzekeren hem ervan dat het boek meesterlijk is – en waardeloos. De totaal tegen-gestelde oordelen heffen elkaar op. De lezer schort zijn oordeel op en wacht op een gelegenheid om het boek zelf te bekijken; naar alle waarschijnlijkheid komt hier niets van, hij vergeet het hele onderwerp en houdt zijn geld in zijn zak.

De uitgever wordt op dezelfde manier door de diversiteit aan meningen beïnvloed. Aangezien hij zich ervan bewust is dat loven noch kraken het publiek overtuigt, kan de uitgever weinig anders dan de uitersten naast elkaar te zetten: ‘Deze gedichten ... zullen nog eeuwenlang gelezen worden’ en ‘Er zijn verschillende passages waar ik lichamelijk onwel van word...’ om een uit het leven gegrepen voorbeeld te citeren. Hieraan voegt de uitgever op persoonlijke titel toe: ‘Waarom oordeelt u niet zelf, door het boek te gaan lezen?’ Deze vraag laat zien dat het huidige recenseren in alle opzichten heeft gefaald. Waarom de moeite nemen om recensies te schrijven, te lezen of te citeren als de lezer het toch uiteindelijk zelf moet beoordelen?

Als de recensent dan geen enkele betekenis meer heeft voor de auteur en voor het publiek, dan lijkt het in het algemeen belang om hem af te schaffen. Toch is het de moeite waard om even stil te staan bij wat de recensent eigenlijk doet, voordat hij definitief van het toneel verdwijnt, en te bezien wat hij tracht te doen, waarom dat zo moeilijk is en of er niet toch een waardevol element te bespeuren is dat behouden zou moeten blijven. Op de plichten en problemen van de recensent heeft Harold Nicolson onlangs enig licht geworpen. Hij stelt dat de recensent [...] belemmerd wordt door het feit dat hij te veel en te vaak moet schrijven. Vervolgens vraagt hij zich af: ‘Moet hij elk boek dat hij leest relateren aan de eeuwige maatstaven van literaire uitnemendheid? Als hij dat als zijn taak ziet, dan zouden zijn recensies één grote jammerklacht zijn. Moet hij zich dan richten tot de doorsnee-lezer en deze vertellen wat hij moet lezen? In dat geval zou hij het niveau van zijn smaak ondergeschikt maken aan een niveau dat niet erg stimulerend is.’ [...] Dus wat doet hij: hij zoekt dekking tussen de twee uitersten: ‘Ik richt mij tot de auteurs van de boeken

‘Waarom oordeelt u niet zelf, door het boek te gaan lezen?’ Deze vraag laat zien dat het huidige recenseren in alle opzichten heeft gefaald

Virginia Woolf door Vasco, jaar onbekend

die ik bespreek; ik wil ze vertellen waarom ik wel of juist niet van hun werk houd; ik vertrouw erop dat de gewone lezer aan een dergelijke dialoog enige informatie kan ontlenuen.'

Dit is een eerlijke uitspraak, en daardoor onthullend. Ze laat zien dat een recensie niet meer is dan de uitdrukking van een individuele mening, een mening die, zonder te verwijzen naar 'eeuwige maatstaven', wordt gegeven door iemand die haast heeft, die weinig ruimte krijgt, van wie verwacht wordt dat hij binnen die kleine ruimte vele verschillende belangen dient, die bezwaard wordt door het besef dat hij zijn taak niet naar behoren kan uitvoeren, die twijfelt over de inhoud van die taak, en die – ten slotte – gedwongen is dekking te zoeken. De mensen zijn misschien dom maar toch niet zo dom dat ze geld uitgeven aan het advies van een recensent die onder deze omstandigheden moet werken; en de mensen zijn ook niet zo onnozelen dat ze geloven in al die grote dichters, grote schrijvers en baanbrekende meesterwerken die elke week op deze manier ontdekt worden. Maar dit zijn nu eenmaal de omstandigheden, en er is alle reden om te denken dat ze de komende jaren alleen maar slechter zullen worden. [...]

Er is één aspect dat van waarde is voor zowel de recensent zelf (afgezien van het geld dat hij ermee verdient) als voor de auteur. Het probleem is alleen hoe deze waarde – die Harold Nicolson 'de dialoog' noemt – behouden kan blijven en hoe de twee partijen bij elkaar kunnen komen op een manier waar beide profijt van kunnen

hebben. Dit probleem is niet zo moeilijk op te lossen. De medische wereld is ons hierin voorgedaan. Afgezien van enkele verschillen kan wat in de medische wereld usance is, worden nagebootst. Er zijn namelijk veel overeenkomsten tussen dokter en recensent, tussen patiënt en auteur. Laat de recensent zichzelf maar opheffen, om als dokter te herrijzen. Een andere naam zou bedacht kunnen worden – adviseur, commentator, uitlegger. Enkele geloofsbrieven kunnen worden overgelegd, maar dat zullen dan eerder geschreven boeken dan behaalde examens zijn, en er zou een lijst met namen gepubliceerd kunnen worden van mensen die bereid en bevoegd zijn. De auteur legt vervolgens zijn werk voor aan een deskundige van zijn keuze, en maakt een afspraak voor een gesprek dat zich in strikte privacy afspeelt, en op enigszins formele wijze. [...] Privacy is van onnoemelijk belang voor beide partijen. De adviseur kan open en eerlijk spreken, want er is geen reden meer om bang te zijn voor dalende verkoopcijfers of gekwetste gevoelens. Hij hoeft geen indruk meer te maken, geen rekeningen te vereffenen, geen doorsneelezers te informeren of amuseren. Hij kan zich concentreren op het boek zelf, en op het geven van zijn mening. Ook de auteur zou profiteren. [...] Hij kan zijn boek verdedigen en wijzen op bepaalde problemen. Hij zou niet meer het gevoel hebben, zoals thans zo vaak het geval is, dat de recensent het heeft over een boek dat hij niet geschreven heeft. Hij zou vervolgens het voordeel hebben in contact te komen met een goed geïnformeerde geest waarin andere boeken, zelfs andere literaturen, zijn opgeslagen, en daarmee andere maatstaven; kortom, hij zou in contact komen met een menselijk wezen, in plaats van een gemaskerde man. Veel kwelduivels zouden hun hoortjes verliezen. De luis zou een mens worden. Geleidelijk zou de schrijver zijn 'reputatie' van zich afschudden. Hij zou vrij zijn van dat vervelende aanhangsel en zijn ergerlijke consequenties. [...]

Door de discussie centraal te stellen – een onbevreesde, onpartijdige discussie – wint de schrijver aan reikwijdte, aan diepte, aan kracht. En dit zal uiteindelijk ook zijn uitwerking hebben op de geest van het publiek. Hun favoriete schertsfiguur – de schrijver, die kruising tussen pauw en aap – zou uit de sfeer van de hoon worden gehaald om te worden vervangen door een ambachtsman die bezig is in het schemerduister van zijn werkkamer, en enige waardering verdient. Er zou een nieuwe relatie tot stand kunnen komen, een relatie die minder kleinzielig en minder persoonlijk is dan de huidige. Er zou een hernieuwde belangstelling voor de literatuur kunnen volgen, een nieuw respect. En, nog afgezien van de financiële voordelen: wat een straal van puur, gouden zonlicht zou een kritisch en hongerig publiek brengen in het schemerdonker van de schrijverswerkplaats!

Vertaling: Caecile de Hoog

Er zijn veel overeenkomsten tussen dokter en recensent, tussen patiënt en auteur. Laat de recensent zichzelf maar opheffen, om als dokter te herrijzen